

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לח, תשמ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מראה מקום

מקור הביטוי, גלגולו בספרות השו"ת
והוראותיו בכתבי עגנון*

לפרופ' זאב בן-חיים
במלאות לו שמונים שנה

א

הצירוף מראה מקום נמצא בגמרא שלוש-עשרה פעמים¹,
ולעולם הוא משמש בביטוי "מראה מקום הוא לו" (שמונה פעמים),
או "מראה מקום היא לו" (חמש פעמים). כמו כן הוא נמצא שש-
עשרה פעמים בפירוש רש"י שבאותם המקומות.

* תודתי נתונה לפרופ' שמואל ורסס, לד"ר יחיאל קארה, לד"ר יוסף גורי
ולמר שואל פרדמן, שנענו ברצון לשאלותיי.

1. גיטין סה ע"א-ע"ב (3 פעמים); קידושין מח ע"ב (3 פעמים), מס ע"א
(פעמיים), נס ע"א (פעם אחת); בבא בתרא עו ע"ב (פעם אחת), קסה ע"א (3
פעמים).

בלשוננו היום מראה מקום נתפס כצירוף של סמיכות והוראתו "רמז למקום בספר שבו נמצא מאמר זה או אחר" (מילון בן-יהודה עמ' 6296). כדי לעמוד על מבנהו הדקדוקי ועל הוראתו של הצירוף במקורו, ראוי להביא כאן מקום מן המקומות שבגמרא (גיטין סה ע"א) וכן המשנה שהוא נסמך עליה ופירושיהם.

פירוש אלבק²

שתלה נתינת הגט במקום
פלוני, ואינו רוצה שיתננו
לה במקום אחר.

משנת גיטין ו, ג

האומר: תן גט זה לאשתי
במקום פלוני, ונתנו לה
במקום אחר – פסול;

שלא נתכוון אלא להראות
לו מקומו שימצאנה שם (עי'
קידושין ב, ד).

הרי היא במקום פלוני ונתנו
לה במקום אחר – כשר.

כיוון שהאשה מתגרשת שלא
מדעתה, ודאי לא התכוונה
אלא להראות לו - מקום
בעלה.

האשה שאמרה: התקבל לי
גיטי במקום פלוני, וקיבלו
לה במקום אחר – פסול; רבי
אליעזר מכשיר.

2. ששה סדרי משנה מפורשים בידי חנוך אלבק, סדר נשים, הוצאת מוסד ביאליק ירושלים – 'דביר' תל-אביב, תשי"ד.

שלא עשאתו שליח לקבלה,
והרי הוא כשלוחו של הבעל
שנתן לה את הגט בלא
תנאי.

רש"י שם

הרי היא במקום פלוני. אינו
אלא כמראה מקום שם
תמצאנה: [...] מדעתיה
מגרש. והדבר תלוי בו איכא
למימר קפידא היא ודוקא
קאמר ליה אבל איהי דבעל
כרחא מיגרשה מנא ידעה
דניחא ליה לבעל למיתבי
התם הלכך אינה אלא
כמראה מקום שם
תמצאנו:

הבא לי גיטי ממקום פלוני,
והביאו לה ממקום אחר –
כשר.

בבלי גיטין סה"ע"א

ורבי אלעזר מאי שנא רישא
דלא פליג ומאי שנא סיפא
דפליג? איהו דמדעתיה
מגרש – קפיד, איהי דבעל
כרחא מתגרשת – מראה
מקום היא לו:

מלת מראה היא אפוא צורת הבינוני של להראות, והיא
נשוא המשפט; מלת הוא או היא – נושא המשפט; המלים
מקום, לו – מושאים של מראה. היינו: נותן הגט מראה
לשלוחו את המקום שימצא שם את אשתו, או שמקבלת הגט
מצביעה על המקום שנמצא שם בעלה. לפיכך יש לנקד: מראָה
מקום הוא לו, מראָה מקום היא לו.

ואמנם כך ניקד ר' יוסף ב"ר אהרן עמר הלוי בכל מקום בגמרא:
 מִרְאָה [= מִרְאָה] מקום הוא לו; מִרְאָה מקום היא לו³. וכך הבינו
 חכמי ישראל האחרונים את הביטוי ואף השתמשו בו בלשון רבים:
 מִרְאָה ין (או מִרְאָה ים) מקום הם לו⁴.

ב

אימתי קיבל מִרְאָה מקום את הוראתו הרווחת בלשון
 ימינו? במילון בן-יהודה (עמ' 6296) מובא: "עוד בא לידי ערוך
 נדפס בכתב מרובע, אבל השער הראשון חסר ומפני כן לא יכולתי
 למידע באיזה עיר שנדפס, והוא בלתי מִרְאָה מקום ובלתי
 המוסף (ר' ישעיה ברלין, הקדמ' הפלאה שבערכין על הערוך)".
 הספר "הפלאה שבערכין", שהוא ביאור ל"ערוך", נדפס בברסלאו
 בשנת 1830 בידי רפאל זאב גינסברג, מתלמידי ר' ישעיהו ברלין,
 שנפטר בברסלאו בשנת 1799. הוי אומר, זמנה של העדות
 שבמילון בן-יהודה הוא המחצית השנייה של המאה הי"ח.

קדם לו ר' יעקב עמדין (1697–1776) בספרו "שאלת יעבץ"
 שנדפס לראשונה באלטונה בשנת תצ"ט (1738):

3. תלמוד בבלי מנוקד, ירושלים תש"ם.

4. ראה שו"ת אבני שיש לר' שאול ישועה אביסבול (מרוקו 1739–1809), חלק
 א, סי' ד: לא שיש קפידא בדבר אלא דמִרְאָה ין מקום הם לו (פעמיים;
 וכיו"ב שם סי' כו; חלק ב, סי' כג וסי' צט).

"עד ששפת יתר הוא להאריך בכך ולהטפל בהבאת ראיה ומראה מקומות ומבואר הדבר מאד מעצמו" (שם, חלק א סי' ל').⁵

קדם לו לר' יעקב עמדין בעל "חוות יאיר" ר' יאיר חיים בכרך (1638–1702), שספרו נדפס לראשונה בפרנקפורט דמיין בשנת תנ"ט (1699): "ולא אאריך הפעם במראה מקומות כי גלויים וידועים הם לנבון וחכם כמוהו" (שם, סי' לז); "ולאפס הפנאי לא הארכתי בראיות גם במראה מקומות אפס קצתו אבל הדברים ברורי' ת"ל" (שם, סי' רב).

כל העדויות שהובאו עד כה צורתן מראה מקומות, ולא מראי מקום או מראי מקומות, כמקובל היום. צורת ריבוי זו – מראה מקומות – מעידה, שאף על פי שנשתנתה הוראתו של הצירוף לעומת שימוש בגמרא, ומלת מקום איבדה את תוכנה הגאוגראפי, עדיין הוא נתפס כצירוף של בינוני ומשלימו המושאי, ולא כצירוף של סמיכות, שנסמכו, השם מראה, כמובא במילוני העברית החדשה.⁶

5. רובו של חומר העדויות מספרות השאלות והתשובות לקוח מן המאגר הממוחשב של "פרויקט השו"ת" של אוניברסיטת בר-אילן, המכיל 47,600 תשובות, ובהן 53 מיליון מלים.
6. ראה "המילון החדש" לאברהם אבן-שושן ו"אוצר הלשון העברית" ליעקב כנעני בערך מראה.

בעל "חוות יאיר" קדם לו ר' יואל סירקיש (1561–1640), בשו"ת שלו, שנאספו בספר "בית חדש החדשות" ונדפסו לראשונה בקארעץ בשנת תקמ"ה (1785):

"וכך פסק מהרא"י בתה"ד [מורנו הרב רבי איסרלין בעל "תרומת הדשן"] בדוב שדרס בהמה גסה דאע"ג דלגבי אכילה יש לנו להחמיר מ"מ שרי למכרה לגוים ע"ש [עייין שם] סי' קע"ח הנלענ"ד [הנראה לעניות דעתי] כתבתי ה"ק [הקטן] והצעיר יואל. / נכתב הג"ה [הגהת הכותב] על תיבת סי' קע"ח תמי' [תמיה = תמיהה] לי על אא"ז [אדוני אבי זקני] שלא שם לבו למ"ש המראה מקום על הג"ה זו שהיא תה"ד [תרומת הדשן] סי' קע"ח והוא פסק דאין דרוסת הזאב בגסה" (שם, שאלה יט).

ר' יואל סירקיש קדם לו ר' יצחק בן עמנואל מלאטאש, בן דורו ומעריצו של ר' יוסף קארו. ר' יצחק נולד בפרובנס, בילה את רוב ימיו באיטליה (בולוניה, מנטובה, פירארה ורומא), היה רופאו של האפיפיור לאו העשירי, ונפטר בשנת 1570 בערך. כתב היד של תשובותיו היה גנוז כשלוש מאות שנה, עד אשר הוציאו לאור מרדכי צבי פרידלנדר בשנת 1860. במכתב אזהרה לקיים פסק

7. שאלות ותשובות מהרב הגאון מאור הגולה החכם הגדול רבי יצחק בן עמנואל זלה"ה מלאטאש [...] העתקתי אותם מכתב ידי המחבר בעצמו אשר היה כמוס עד עתה בבית גנזי הספרים אשר למלכנו יר"ה [...] וינא, שנת כת"ר.

של מרן יוסף קארו, שחתימתו "פה אביניון [...] י"ו שבט שנת הבן י'ק"י'ר' לי לפ"ק [היינו, שנת ש"ך (1560)] כה אמר יוצק מים ע"י תלמידים הצעיר יצחק בכמ"ר עמאנואל [!] זלה"ה מלאטאש", נאמר:

"עוד הוסיף סרה לומר כי בא בארץ הזאת ספר א"ה [אבן העזר] נדפס בסביוניטא עם פי' הגאון [יוסף קארו] ומצא ב מ ר א ה מ ק ו ם ס"י קס"ב בלשון זה [...] והיה צועק יותר ממה שהיה צועק לשעבר בתפלת שוא [...] ענוהו חכמי הארץ סכל הסתכל בלשון הספר הבא על זה הסימן אם תמצא שם פסוק זה ומי יוכל המר א ה מ ק ו ם לומר מה שלא אמר הספר ואם פקח ה' עיניך תראה כי זה טעות מהדפוס" (שם, עמ' 15).

ניתן להקדים אפוא את השימוש המודרני של מ ר א ה מ ק ו ם לשנת 1560, ואפשר להניח שיימצאו אף עדויות קודמות.

ג

בחיבורי עגנון הצירוף מ ר א ה מ ק ו ם בהוראתו הרווחת היום משמש בלשון ר ב י ם בלבד ובשתי צורות של ריבוי: מ ר א ה מ ק ו מ ו ת (7 פעמים), מ ר א י מ ק ו מ ו ת (5 פעמים)⁸. למשל:

8. כל הנתונים על עגנון שאובים מן המאגר הממוחשב של חיבורי עגנון, המכיל 2,315,000 מלים, שהוקם באוניברסיטת בר-אילן בשנים תשמ"ג-תשמ"ז. ראה "לשונונו לעם" לז (התשמ"ו), ו-ז, עמ' 179 בהערה.

"מוצאים אנו בספרו מחקרים גיאוגראפיים [...] ועמהם הערות למלים שבתלמוד ובמדרשים ששיבשו עלינו המשכילים שבדור שעבר, וכן מראה מקומות למקרא למשנה לתלמוד למדרש ולספרות ימי הביניים" ("מעצמי אל עצמי", עמ' 206);

"מחמת שכתב את התשובה בלא שהיו ספרים לפניו הניח בה כמה מקומות חלקים שהעגילים, עד שיעיין ויכתוב את מראי המקומות" ("שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו", פרק לה; לוח הארץ לשנת תש"ז, עמ' 161; "סמוך ונראה", עמ' 46).

מלבד הוראתו הרווחת הצירוף מראה מקום משמש בחיבורי עגנון בשתי הוראות נוספות, שאינן מתועדות במילונים לעברית.

ד

עגנון כותב:

"ובני החבורה שידעו עצם תכלית בואו נתפרשו זה לכאן וזה לכאן ונטלו ספר אחד והוציאו משם עמוד חלק והתחילו מונים באצבעותיהם את שמות הנדיבים אשר בעיר ורשמו בעט עופרת על הגליון, למען היות לו למנשה חיים מראה מקום אל מי מהם יפנה ולא יכתת רגליו על חנם אל הקמצנים והצייקנים אשר בבוא עליהם עני לא די שאינם

נותנים לו כלום, הנה יתנו עליו קול או גם יגרשו אותו בחרפה" (והיה העקוב למישור", מהד' ברלין תרע"ט, עמ' לט-מ; ובשינויים במהד' ברלין תרצ"א, "מאז ומעתה", עמ' קח; ובמהד' תשי"ג, "אלו ואלו", עמ' פו. ואולם במהד' ברנר, יפו תרע"ב עמ' 26, כל הקטע למן "למען היות לו" ואילך חסר, ונמצא לראשונה במהדורת תרע"ט).

מן ההקשר עולה, שמראה מקום הוראתו כתובת, ובלשון ימינו היינו אומרים: יש לו (או אין לו) כתובת אל מי לפנות⁹. חיפוש במאגרים הממוחשבים של אוניברסיטת בראיילן העלה דוגמה אחת בלבד של מראה מקום בהוראת כתובת: "מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו באשה א' שהי' בעלה מפרנסה מהולכת אגרות מן הבי דואר ולה ד' ילדים ואח"כ מת בעלה והיתה מינקת ולד כחצי שנה בחיי בעלה ונשארה בעירום וחוסר כל ואם כי האדון מחזיק הבי דואר ריחם עלי' שתתעסק היא בזה אולם לא תוכל לקרוא המראה מקומות הנכתבים על האגרות בלשונם" (שו"ת מהרש"ם חלק ג, סאטמאר תר"ע, סי' קע"ו).

9. למשל: "היו המון בעיות אז. כולם היו מבולבלים. המון בלגן. הוא התבלס אז בשמירה על קור רוח. באנושיות. באומץ. במסירות בלתי רגילה. הוא השתלס כמעט לבדו על כל העסק. החבר'ה ידעו שיש כתובת אל מי לפנות" (מדבריו של חייל על מפקדו שנהרג, כפי שנתפרסמו בעיתון הירושלמי "כל העיר" ביום כ' בכסלו תשמ"ח (11.12.87), עמ' 53).

מהרש"ם – ר' שלום מרדכי שבדרון (1835–1911), מגדולי הרבנים בגליציה, נזכר עשרים פעמים בחיבורי עגנון: הן בשמו המלא ר' שלום מרדכי הכהן, או ר' שלום מרדכי מברזאן, הן בקיצור שמו מהרש"ם. קודם שנתפרסם בעולם כרבה של ברזאן, שימש רבה של בוטשאטש, עירו של עגנון¹⁰.

ההיה זה שימוש חד פעמי של מראה מקום בהוראת כתובת, או שמא הוא מצוי עוד בכתובתו של מהרש"ם, אין אנו יודעים. ואולם אפשר להניח שיש קשר בין שימושו של מהרש"ם ובין שימושו של עגנון.

ה

שני מקומות יש ב"שירה" של עגנון, שהצירוף מראה מקום משמש בהם שלא בהוראתו הרווחת, ואף הוראת כתובת אינה הולמתם:

"בין המלומדים שעלו מגרמניא היו כמה חכמי מדע. מהם רופאים מומחים, מהם חכמי אוניברסיטאות שפיארו את קתדראותיהם [...] עכשיו משוטטים הם בחוצות ירושלים בחוסר כל, בלא מראה מקום לפרנסה. ארץ ישראל אין בה אלא אוניברסיטה אחת וכבר כל הקתדראות שבה

10. ראה "עיר ומלואה", עמ' 637–641.

תפוסות [...] לא מצאו גדולי עולם מעמד בארץ. יצאו מן הארץ ופיזרו את חכמתם על כל הארצות" (עמ' 43)¹¹.

"יכול אתה לשער שמתאווה הייתי לראות את בלפור, ולא לראותו סתם אלא לעמוד במחיצתו ביום הגדול יום פתיחת אוניברסיטה עברית בירושלים. בין המוזמנים לא הייתי. מראה מקום לקבל כרטיס כניסה לא ראיתי אף בחלומי" (עמ' 427).

הוראה זו של מראה מקום אינה רשומה במילונים לעברית. המילון היידי-רוסי של י"מ ליפשיץ משנת 1876¹² מביא מראה מקום nadežda (שם, עמ' 127). הוי אומר, ליפשיץ לא הכיר מראה מקום ביידיש אלא בהוראת תקוה בלבד. לעומתו ספיוואק ויהואש במילונם משנת 1911, המכיל את היסודות העבריים שביידיש¹³, מביאים מראה מקום במשמעות "אנווייזונג אויף די שטעלע וואו א זאך געפינט זיך", היינו "רמיזה

11. אמנם פרק זה של "שירה" (פרק ז' עמ' 36–46 בספר השלם) נדפס לראשונה ב"לוח הארץ" לשנת תש"ט עמ' 234–239, אולם הקטע שלפנינו אינו נמצא שם.

12. יודע-רוסישער ווערטער בוך, זיטומיר 1876.

13. אידיש ווערטערבוך, ענטהאלט אלע העברעאישע (און כאלדעאישע) ווערטער [...] ניו-יורק 1911.

למקום שדבר מה נמצא שם". אין הם מזכירים את המשמעות של ת קו ה. אף אלכסנדר הארקאוי במילונו היידי-אנגלי-עברי¹⁴ מביא מראה מקום ומתרגם reference, ואולם הוא מזכיר כהוראה נוספת hope ת קו ה, ומפנה את המעיין אל מילונו של ליפשיץ. היינו, בעיני הארקאוי הוראה זו של מראה מקום אינה רווחת בידיש.

חיפוש בארכיון המילון ההיסטורי ללשון העברית העלה עדות זו מספרו של יוסף פרל "מגלה טמירין", שנדפס בווינה בשנת 1819:

"כאשר הייתי בחודש העבר אצל רבינו הקדוש נ"י הבטחתם לי להיות לי לעזר ולסעד אצל רבינו שיחי' בעסק פרנסה, וכעת יש לי מראה מקום להשיג איזה שירות¹⁵, אך הכל תלוי בכם, אם תרצו לעזור לי, יהיה לי בודאי פרנסה בכבוד" (איגרת צ, דף לג ע"ב).

שימושו של עגנון ב"שירה" ("מראה מקום לקבל...") יצוק בתבנית התחבירית של פרל ("מראה מקום להשיג...").

14. יידיש-ענגליש-העברעאישער ווערטערבוך, מהדורה רביעית, ניו-יורק 1928.

15. כלומר, כעת יש לי תקוה, או סיכוי, להשיג עבודה. ביידיש מלת שירות משמשת גם בהוראת עבודה.

י"מ ליפשיץ לא בדה דברים מלבו. בנוסח היידי של "מגלה
טמירין"¹⁶ הקטע המקביל למה שהובא קודם זה לשונו: "איצט
ווייזט זיך מיר א מראה מקום עפיס א שירות צו בעקומין"
(שם, עמ' 135).

ועוד מקום אחד יש ב"מגלה טמירין" העברי שהצירוף מראה
מקום נמצא בו:

"כעת בקשתי אותך ליתן לי עצה מה לעשות עם ארענדארקי
[אשת החוכר] מבילקע, כי היא תובעת מאד את המלבושים
שלה, שלקחה הגויה [...] וכעת היא בוכתה [!] לפני, שאין
לה מה לאכול, כי בעלה עדיין יושב תפוס [בבית הסוהר],
והשר לקח כל הדברים שלו ורק את הבגדים של אשתו
השאיר לה מחמת רחמנות, ואין לה כעת שום מראה
מקום מה לאכול" (איגרת מח, דף כ ע"א).

אף על פי שכאן אי אפשר להמיר את הצירוף מראה מקום
במלת קוה ("אין לי כעת שום תקוה מה לאכול"), בכל זאת
נראה לי שיש לפרש אף כאן מראה מקום בהוראת קוה.
היינו, לא זו בלבד ש"אין לה מה לאכול כי בעלה עדיין יושב
תפוס", כפי שכבר נאמר, אלא שעכשיו משנלקחו אף בגדיה אין
לה שום תקוה שיהיה לה מה לאכול.

16. יוסף פערלס יידישע כתבים, ווילנע 1937. לדברי פרופ' שמואל ורסס
הנוסח היידי מאוחר לנוסח העברי, ונתחבר בשנות העשרים של המאה
הי"ס.

הנוסח היידי במקום זה אינו משתמש בצירוף מראה מקום:
"צינד האט זיא נישט פין וואנין צו לעבין" (עמ' 76), היינו "כעת
אין לה מאין [ממה] לחיות".

ו

כאמור, מראה מקום בידיש בהוראת תקוה וסיכוי
מתועד בנוסח היידי של "מגלה טמירין" ובמילונו של ליפשיץ
משנת 1876. עדות נוספת נמצאת בכרססת של "גרויסער
ווערטערבוך פון דער יידישער שפראך": "אן א מראה מקום
אויף א טרוקן שטיקל ברויט" (לינעצקי), היינו "בלי תקוה
לחתיכת לחם יבש".

מקור המובאה המדויק אינו רשום בכרטיס, ואולם רוב סיפוריו
של הסופר היידי הידוע יצחק יואל לינצקי (1839–1915) נדפסו
בשליש האחרון של המאה הי"ט (בשנים 1869–1898).

ובעברית מראה מקום בהוראה זו יש ב"מגלה טמירין"
משנת 1819, ובאותם הקטעים של "שירה" לעגנון שלא נדפסו
בחיו.

כלום אין זה תמוה שצירוף זה, שנמצא במאה הי"ט בעברית
וביידיש, אין לו זכר בכתובתו של עגנון אלא בספר שכתב בימי
זקנתו? והנה באיגרות, שכתב עגנון אל אשתו בשנות העשרים,
נמצא הצירוף מראה מקום פעמיים:

"כאמור רוצה אני לשוב לירושלים אעפ"י שאין לי שום מראה מקום על דירה, אף עפ"י שהחיים שם קשים ביותר. למשל בעין גנים אצל פתח תקוה הייתי יכול למצוא לי חדר בעד פונד אחד לחדש [...] או בתל אביב הייתי יכול למצוא חדר עם כל הנוחיות. אבל לבי נמשך כל כך לירושלים" ("אסתרליין יקירתי", עמ' 36. איגרת מיום 10.12.1924).

"אם אצא מן הדירה שאצל הגרינהוטים לא יתחילו הנדודים, ראשית לא אצא עד אמצא דירה אחרת נאה ומכוונת. שנית כבר יש לי מראה מקום על דירה חדשה ויפה. אבל כל עוד שאפשר לשבת כאן – אשב" (שם, עמ' 85. איגרת מיום 8.4.1925).

תחילה סבור הייתי שמראה מקום באיגרות אלו הוראתו כתובת. ואולם שימושו של עגנון "מראה מקום על..." (השווה לינעצקי "א מראה מקום אויף...""); "אין לי שום מראה מקום" (השווה פרל "אין לה כעת שום מראה מקום"); וכן העובדה שעגנון אינו מזכיר כתובת מסוימת – כל זה הביאני למסקנה שגם כאן מראה מקום פירושו תקוה וסיכוי.

מלת היחס שבצירוף "מראה מקום על" מצביעה, לפי דעתי, על השפעת היידיש. שמא ניתן לשער, שעגנון ביקש רוב ימיו להימנע בכתיבתו הספרותית מביטוי, שצורתו היידיית ניכרת בעליל, ורק בערוב ימיו חזר אל הביטוי מראה מקום בהוראת תקוה

ושווה לו צורה עברית: "בלא מראה מקום לפרנסה" (השווה לינעצקי: "אָן א מראה מקום אויף...").

ז

קשר המשמעות שבין ראייה ובין סיכוי איננו מיוחד לביטוי מראה מקום בלבד. המלה סיכוי עצמה גזורה משורש, שענינו ראייה, כגון "שכיות החמדה" שבמקרא (ישעיהו ב, טז) והפועל סכה בלשון חכמים.

אף בידיש כך. למשל, המלים אויסזיכט ואויסקוק כל אחת שתי הוראות לה: מראה, תקוה¹⁷.

ובגרמנית המלה Aussicht הוראתה גם מַך אָה, גם סיכוי וגם תקוה¹⁸. בדומה לזה המלים [e] Prospekt, Perspektiv¹⁹. ובכלל, המלים פרוספקט ופרספקטיבה, המשמשות ברוב לשונות אירופה גם בהוראת סיכוי, מקורן בשורש הלטיני SPECT- שהוראותו ראייה.

שמה ניתן לשער, שהצורות הכלל-אירופיות, שמקורן לטינית, השפיעו על הגרמנית, אם בדרך של שאילה ישירה (Prospect),

17. ראה במילונו של אלכסנדר הארקאווי (הערה 14 לעיל), ובכרך הראשון של "גרונסער ווערטערבוך פון דער יידישער שפראך" שבעריכת יודא יאפע ויודל מארק, ניו-יורק 1961.

18. ראה במילונו הגרמני-עברי של יעקב לביא, תל-אביב 1980.

19. ראה במילונם הגרמני-עברי של לאזר וטורטשינר, ברלין – וינה 1927.

(Perspektiv[e]) ואם בדרך של שאילת תרגום (Aussicht):
הגרמנית השפיעה על היידיש (אויסזיכט, אויסקוק), והיידיש – על
העברית.

ח

כאמור בלשון ימינו מראה מקום הוראתו "רמז למקום
שבו נמצא מאמר זה או אחר" (מילון בן-יהודה). בדרך כלל
מבחינים אנו בין המאמר המובא ממקור שבכתב, היינו:
המובאה או הציטטה, ובין הרמיזה למקום המובאה באותו
מקור. הצירוף מראה מקום נתייחד לרמיזה. ואולם בידנו
עדות מן המאה הי"ט, ובה מראה מקום מציין את המובאה,
ואילו הרמיזה נקראת ציון:

"לערך עשרים אלף מראי מקומות (Citaten) תקנת
והצבתי להם ציונים, לא לבד לזכרון הספר והפרשיות כי
אם גם במקראות" (מאיר הלוי לטריס, בהקדמתו למהדורה
הרביעית של "אוצר השרשים" ליהודה בן-זאב, וינה
תרכ"ב)²⁰.

אגב, זו אחת העדויות הקדומות של צורת הריבוי מראי
מקומות במקום מראה מקומות. כאמור, אצל עגנון שתי
צורות הריבוי משמשות.

20. ראה "לשוננו לעם" לא (תש"ס), ג, עמ' 93.